

Sarıkamış Harekâtı

Yavuz Özdemir

İstanbul, Historia Yayınevi, 2018, 494 Sayfa, ISBN: 6058142114

Ragıp REİS*

Türkiye’de ideolojilerin çatışma aracı olmaktan kurtulamayan tarih, ifrat ve tefrit arasında süregelen tartışmaların odağından çıkamamaktadır. Gündeme dâir birçok tartışma tarihî bir zemin üstüne oturtularak bir meşruiyet oluşturulmaya çalışılmakta, bunun yanı sıra tarihle ilgili diziler reyting rekorları kırarken, tarihî romanlar yok satmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen tarih hususundaki cehaletimiz, önyargılarımız, peşin hükümlerimiz devam etmektedir.

Türk tarih yazıcılığı söz konusu edildiğinde-son dönemde bu konuda birçok yenilik olsa da- ortaya çıkan durum şudur: Tarihteki birçok konu/olay/şahıs bağlamından kopartılarak sloganvari cümlelerle izah edilmeye çalışılıyor. Bu durumdan payını alan konulardan biri olan Sarıkamış Hârekatı, üzerinden yüz yıldan fazla bir zaman geçmesine rağmen hâlâ peşin hükümlerin tahakkümünden kurtarılmayı bekliyor. Sarıkamış... Kimilerine göre bir destan, kimilerine göre facia. Kimilerine göre şehid-i âlâ gâzi-i namdâr Enver Paşa’nın Turan ülküsü, kimilerine göre ise Almanların gazına gelen Siyonist/mason İttihatçıların ve onların başını çeken ‘şeytan’ üçlüsünün (Enver/Talat/Cemal) Enverland kurma hayallerinin karlara

* Tarih Öğretmeni, ragipreis@gmail.com

gömlüdüğü, bir hiç uğruna Türk askerinin telef “edildiği” o uğursuz yer. Hepsinden öte, ortalama bir Türk vatandaşı içinse, “90 bin askerimizin tek bir kurşun dahi atmadan” Allahuekber Dağları’nda donduğu harekâtın adı.

Sarıkamış Harekâtı, bizde –maalesef- abartılı rakamların arasına sıkıştırılmış sığ bir bakış açısıyla ele alınmıştır ve hal-i hazırda bu minvalde ele alınmaktadır. “Sarıkamış’ta 90 bin askerimiz tek bir mermi dahi atmadan dondu.” cümlesi yediden yetmiş herkesin diline pelesenk olmuş, tarih yazımı bu bilgi üzerine kurgulanmıştır. Harekât esnasında IX. Kolordu Kurmay Başkanı olan Köprülülü Şerif Bey’in 1922’de, biraz da dönemin siyasi atmosferi gereği Ankara hükûmetine yaranmak maksadıyla yazdığı “Harb-i Umûmî Bidâyetinde Üçüncü Ordu: Sarıkamış İhâta Manevrası ve Meydan Muharebesi”^{§§} isimli eserinde ortaya koyduğu rakamlar ve yaptığı yorumlar o günden beri söylenegelmiş ve galatı meşhur haline gelerek zihnimize yerleşmiştir. Bu bilgiler zamanla dönüşerek halkın dimağında Sarıkamış’ta 90 bin askerimizin tek bir kurşun dahi atmadan donduğu bilgisine dönüşmüştür. İşte bahsini edeceğimiz bu kitap, mahiyeti itibariyle tahrif edilmiş bu yargıları değiştirebilecek bir çalışmadır.

“Sarıkamış Harekâtı: Bir Savaşın Bilinmeyen Öyküsü” isimli eserinde yazar, Enver Paşa’nın 42 yıllık ömrünün 30 günlük dönemine mercek tutmuş, harekâtı birincil kaynaklar üzerinden incelemiştir. Yazar, mezkûr eserinde Türk, Rus ve Alman arşivlerinden istifade etmiştir. Bilhassa ATASE arşivlerinden yoğun bir şekilde faydalanarak Umumi Harp öncesinde Osmanlı Devleti’nin ittifak arayışlarından Karadeniz Olayına kadar bütün olayları genel bir mahiyette irdeleyen yazar, ardından merceği Kafkas Cephesi’ne ve III. Ordu’nun faaliyetlerine çevirmiştir. Harekâtı hem ATASE belgelerinden hem de dönemin Türk, Rus ve Alman kurmaylarının eserleri üzerinden gün gün anlatan yazar, Türk ve Rus ordularının çarpışmalarını âdeta bir film şeridi gibi gözümüzün önüne getirmektedir. Her satırda Türk ordusunun Narman’da, Oltu’da, Kosor’da, Köprüköy’de, Azap’ta, Bardız’da, Soğanlı geçitlerinde ve Sarıkamış önlerindeki vuruşmaları, gece baskınları, Rusların panikle geri çekilişleri, karın ve fırtınanın askerimizi telef etmesine rağmen taarruza devam ettiğimiz belgeler üzerinden irdelenmekte, neden başarılı olmadığımız gözler önüne serilmektedir.

Sarıkamış Harekâtı isimli eserin ilk baskısı, Erzurum Kalkınma Vakfı Yayınları tarafından 2003 yılında yapılmıştır. Eser, beş bölüme ek olarak bir sonuç ve bir de Ekler bölümünden oluşmaktadır. “Birinci Dünya Harbi’ne Giden Yol ve Harbin Çıkışı” başlıklı ilk bölümde yazar, harbin çıkışı üzerinde odaklanmakta, Osmanlı-Alman ittifakının seyrini arşivler ve araştırma eserleri üzerinden izah etmektedir. (s. 24-25) Bu bölümde bilhassa III. Ordu üzerinde dikkatle durulmaktadır. Harekât bölgesinin özellikleri, iâşe ve ikmal şartları, askerinin durumu üzerine detaylı bilgiler verilmektedir. Bu bölümde ayrıca Ruslarla yapılan Köprüköy ve Azap muharebelerinden bahsedilmektedir ki, yazar bu

§§ Harb-i Umûmî Bidâyetinde Üçüncü Ordu: Sarıkamış: ihâta manevrası ve meydân muharebesi / muharriri Mütেকâid Kâimmakâm Şerif Köprülü Mülga 9’ncu Kolordu Erkân-ı Harbiye Reîsi, İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1338.

kısımda III. Ordu Kumandanı Hasan İzzet Paşa'yı klasik savunmacı refleksleri nedeniyle her fırsatta eleştirmektedir. (s. 167)

“*Köprüköy-Azap Muharebeleri Sonrası ve Ortaya Çıkan Durum*” başlıklı ikinci bölümde, Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın cepheye gelmesine sebep olan hususlar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca Genel Karargâh'ta ortaya çıkan ‘*kış taarruzu*’ fikri irdelenmekte ve yerinde tetkikat için bölgeye gönderilen Yarbay Hafız Hakkı Bey'in yaptığı faaliyetler incelenmektedir. Bunlara ek olarak, bu bölümde yazarın Enver Paşa'nın hayatı ve şahsiyeti üzerine sübjektif değerlendirmeleri vardır ki, bu bölüm eserin esasını teşkil eden konu dışında tartışmaya açıktır. (s. 219) İkinci Bölüm aynı zamanda Sarıkamış-Kars istikametine taarruz fikrinin doğuşu ve gelişimine dâir önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Müellif bu bölümde, Kafkas Cephesi'nin amaçlarından birinin Turan ülküsünü gerçekleştirmek olduğunu ileri sürmektedir. (s. 234-236) Bu düşünce kanaatimizce hamasetten uzak bir biçimde tartışılmalıdır.

“*Sarıkamış'a Taarruz Fikrinin Doğuşu*” başlıklı üçüncü bölümde Türk ve Rus ordularının harekât öncesindeki durumları detaylı olarak incelenmekte ve iki ordunun durumu belgeler üzerinde ortaya konmaktadır. Muharebenin esasını teşkil eden olayların anlatıldığı “*Sarıkamış Harekâtının Sebepleri*” başlıklı dördüncü bölüm, eserin en mühim kısmını oluşturmaktadır. Harekâtın sebepleri, harekât planı, gibi hususlar bu bölümde açıklığa kavuşturulmuştur. Müellif, hem arşiv belgelerinden, hem inceleme eserlerinden, hem de çağdaş kaynak mahiyetindeki anılardan istifade ederek Sarıkamış Harekâtını bütün yönleriyle ortaya koymaya gayret etmiştir. Sarıkamış Harekâtı, gizlilik ve hızlılık esasına dayalı olarak baskın tarzında tertip edilmiştir. Ancak yazara göre, X. Kolordu Kumandanı Hafız Hakkı Bey'in verilen emirlere aykırı olarak Oltu'daki Rus müfrezesinin peşine takılarak Ardahan istikametine gitmesi (s. 316-319), XI. Kolordu Kumandanı Galip Paşa'nın verdiği yanlış bilgiler neticesinde kuşatma çemberinin genişlemesi, kolordular arası irtibatsızlık, iaşe ve ikmal problemleri, zorlu arazi ve iklim şartları gibi sebepler dolayısıyla plan uygulanamamış, bir müddet sonra kuşatma harekâtı cephe mücadelesine dönüşmüştür. Bu sırada büyük bir fırsat kaçırılarak Rusların bölgede askeri üs ittihaz ettikleri Sarıkamış'ın ele geçirilmesi mümkün olmamıştır. Müellif, bu bölümde III. Ordu'nun bölgedeki faaliyetlerini belgeler üzerinden gün gün irdemiş, taarruzun muvaffak olamamasının sebeplerini ortaya koymuştur.

Beşinci ve son bölümde Enver Paşa'nın İstanbul'a dönüşü anlatılmaktadır. Sonuç bölümünde ise yazar, konuyla ilgili genel bir özet sunduktan sonra harekât planına ve uygulanaşına dâir hataları dile getirmekte ve harekâtın başarısızlığa uğramasının sebepleri üzerinde durmaktadır.

Sarıkamış Harekâtı isimli kıymetli eserin bize gösterdiği en mühim hakikat şudur: Türk III. Ordusu, baskın tarzında planlanan bu harekât çerçevesinde yığıtçe çarpışmış, hem Ruslara hem de kötü şartlara karşı insanüstü bir direniş göstermiştir. Bu taarruz sonucunda III. Ordu Sarıkamış'ı ele geçiremedi de, Rusları hududun dışına çıkararak Rus Kafkas Ordusu'nu iyiden iyiye sarsmıştır. Bu sırada III. Ordu çok

kayıp vermiş, erimiş ve taarruz gücünü yitirmiştir. (s. 442) III. Ordu'nun komutasını bizzat uhdesinde bulunduran ve cephede ön safta yer alan Başkumandan Vekili Enver Paşa, askerlik hayatının en büyük mağlubiyetini alarak İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Netice-i kelâm, Sarıkamış Harekâtı ile ilgili söylemler "rakam" fetişizmi üzerinden devam etmekte, mesele ortalama Türk okuyucusunun zihninde sloganlara hapsolmaktan kurtulamamaktadır. Bu abes tartışma devam ettirilerek Kafkas Cephesi'nde yiğitçe çarpışan neferlerimizin aziz hatırasına alenen hakaret edilmektedir. Bu gereksiz söylemlerin terk edilerek Sarıkamış Harekâtı'nın ve Kafkas Cephesi'nin daha aklıselim bir şekilde değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bütün bu bilgiler ışığında mezkûr eser, konu hakkında yazılmış eserler arasında – kanaatimizce- kıymetli bir mevki edinmeyi hak etmektedir.